

CSENGERY JÁNOS SZEREPE SZEGED VÁROS TUDOMÁNYOS KÖZÉLETÉBEN ÉS A FERENC JÓZSEF TUDOMÁNYEGYETEM FEJLŐDÉSÉBEN

Kinyó László

*Szegedi Tudományegyetem, BTK, Neveléstudományi Intézet
SZTE Neveléstudományi Doktori Iskola*

Csengery János a magyarországi tudományos közéletben főként klasszika-filológusi és műfordítói munkásságával vált ismertté. Mivel a helytörténeti és a klasszikus egyetem-történeti munkák nem tekintik a szegedi közélet vagy az egyetemi vezetés kiemelkedő egyéniségének, ezért vezetői tevékenységét és társadalmi szerepvállalását napjainkig csaknem a teljes ismeretlenség övezte. Kutatásunk során azonban feltártuk, hogy a klasszika-filológus professzor szegedi tartózkodása idején (1921–1932) szoros baráti kapcsolatot ápolt a helyi közélet legismertebb személyiségeivel (pl. *Aigner Károly* főispánnal, *Somogyi Szilveszter* polgármesterrel, *Kószó István* belügyi államtitkárral), barátai a társasági rendezvények pótolhatatlan résztvevőjének tekintették. Nyilatkozataiból és a tudományos ismeretterjesztő rendezvényekről is hiteles tájékoztatást nyújtó korabeli helyi napilapok (pl. *Szegedi Új Nemzedék*, *Szeged*, *Délmagyarország*) áttekintéséből egy olyan tudós egyéniség körvonalazódik, aki fáradhatatlanul arra törekedett, hogy megtörje a lakosság tudományosság iránti averzív attitűdjét.

A klasszikus egyetem-történeti munkák (lásd pl. *Devich*, 1986; *Gaal*, 2001; *Rácz*, 2006) részletes áttekintést adnak a kolozsvári egyetem szegedi letelepedésének körülményeiről és az oktatás kezdeti nehézségeiről, ezért jelen tanulmány nem érinti az egyetemi oktatás szegedi megindulásának problémakörét. A szegedi egyetem történetét feldolgozó monografikus munkák azonban nem foglalkoznak részletesen a *Csengery* rektorságával fémjelzett 1924–1925 közötti időszakkal, pedig ez a periódus valószínűleg döntő jelentőségűnek tekinthető az egyetem fennmaradása és fejlődése szempontjából. A levéltári és a korabeli helyi sajtóforrások feltárásán alapuló tanulmány a helytörténeti és az egyetem-történeti kutatások meglévő eredményeit újabb hiánypótló adatokkal és összefüggésekkel kívánja gazdagítani.

Csengery János vezetői tisztségei, feladatkörei a szegedi egyetemen

Csengery tudományos munkásságának elismeréseként barátai és tanítványai még életében emlékkönyvvel fejezték ki tiszteletüket (*Buday*, 1926), az egyetemi oktatás terén

végzett tevékenységeiért a vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére 1931-ben kormányzói elismerésben is részesült (*Szegedi Uj Nemzedék*, 1931. 04. 11. 4. o.). Elévülhetetlen műfordítói érdemeit számos tanulmány méltatta az elmúlt több, mint fél évszázadban, klasszika-filológusi tevékenységéről pedig 1995-ben egy szegedi emlékkonferencián emlékeztek meg (megtekintés Tar Ibolya honlapján <http://www.arts.u-szeged.hu/cla/Staff/tar-publ.htm>).

Csengery számos tisztséget töltött be mind a Kolozsvárról száműzött, majd Szegeden letelepült tudományegyetem vezetésében, mind a város tudományos közéletében. Fontosabb megbízatásait és vezetői feladatait az 1. táblázat foglalja össze.

1. táblázat. *Csengery János szegedi tartózkodása idején betöltött vezetői tisztségek és feladatkörök*

1921–1922	a Bölcsész-, Nyelv- és Történettudományi Kar dékánja
1921–1927	a Latin Filológiai Intézet vezetője
1921–1926	az Ókori Művészettörténeti Intézet vezetője majd megbízott vezetője
1922–1924	a Régészeti Intézet megbízott vezetője
1924–1925	a m. kir. Ferenc József Tudományegyetem rektora
1925–1926	a m. kir. Ferenc József Tudományegyetem prorektora
1925–1928	a Szegedi Állami Középiskolai Tanárvizsgáló Bizottság elnöke

Az 1921/1922-es első szegedi tanévben, mikor a kedvezőtlen országos és helyi társadalmi-gazdasági tendenciák az egyetem kezdeti működésében is éreztették hatásukat, *Csengery* a Bölcsész-, Nyelv- és Történettudományi Kar – vagy a korabeli szóhasználatból élve filozófiai fakultás – dékánja volt. Az első tanévben a bölcsészettudományi karra mindössze 18 hallgató iratkozott be, a Kolozsvárról áttelepült 14 bölcsészettudományi tanszék és intézet közül kettő – hallgatói és oktatói létszámhiány miatt – betöltetlen maradt. Az aggodalomra okot adó alacsony hallgatói létszámban azonban rövid idő leforgása alatt jelentős pozitív irányú változások következtek be. Az 1923-as tanévben a bölcsészettudományi karnak már 50 hallgatója volt, az 1931/1932-es tanévben pedig a hallgatók létszáma meghaladta a négyszáz főt (*Gaal*, 2001).

A Latin Filológiai Intézet (1921. szeptember 22. – 1927. augusztus 31.)¹ mellett az Ókori Művészettörténeti Intézetnek (1922-től 1926-ig) *Csengery* volt a megbízott vezetője, továbbá 1922 és 1924 között ő látta el a Régészeti Intézet irányítását is. Professzorként a görög szobrászatról, római magánrégiségekről, valamint a 19. század régészeti felfedezéseiről tartott egyetemi előadásokat (*Kürti*, 1999).

Csengery professzor 1924. május 18. és 1925. május 26. között töltötte be a szegedi Ferenc József Tudományegyetem rektori tisztségét, majd a megbízatás lejáratát követő tanévben (1925–1926) *Riesz Frigyes* helyettese, a szegedi egyetem prorektora volt.

¹ 1927-ben az intézet relatív önállósága megszűnt, s funkcióit az iskolateremtő *Husztai József* professzor vezetésével működő Klasszika-filológia Intézet vette át (*Szádeczky-Kardoss*, 1999).

1925-ben a kultuszminiszter kinevezte a Szegedi Állami Középiskolai Tanárvizsgáló Bizottság elnökévé is (*Szegedi Uj Nemzedék*, 1925. 07. 15. 4. o.). Öt évre szóló megbízatását azonban nem töltötte ki, mert 1928 februárjában felmentését kérte (*Szegedi Uj Nemzedék*, 1928. 02. 17. 4. o.).

A rektorválasztás alapelvei, körülményei

Csengery 1924-es rektorrá választása során a *Hatósági Szervezet és Ügyrendtartás* 9. §-ának rendelkezéseit, valamint a karok közötti megállapodás alapelveit alkalmazták (*Csongrád megyei Levéltár*, VIII. 1.). A rektorválasztást szabályozó dokumentumok az alábbi kritériumok figyelembe vételét határozták meg:

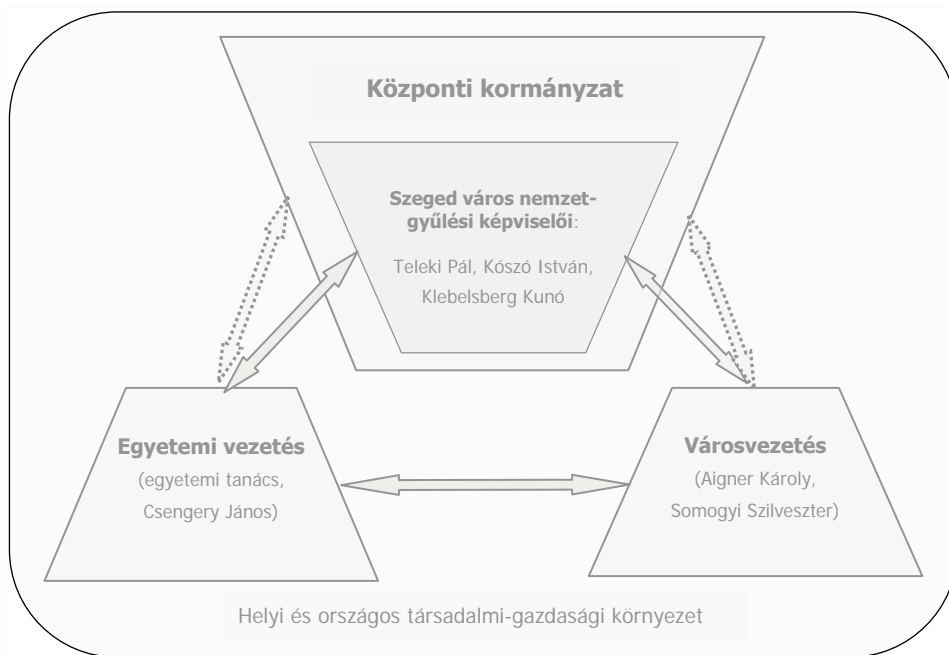
- a rektori tisztség betöltése a négy egyetemi kar vagy fakultás (jogi, orvostudományi, matematikai-természettudományi, filozófiai) között váltakozik;
- a rektori megbízás egy tanévre szól;
- a tisztség az adott kar rangban legidősebb tanárát illeti meg.

A rektorrá választás során alkalmazott a *Hatósági Szervezet és Ügyrendtartás* 9. §-ának rendelkezéseit, valamint a karok közötti megállapodás alapelveinek (*Csongrád megyei Levéltár*, VIII. 1.) ismeretében a jelölés és megválasztás feltehetően sosem érte váratlanul a mindenkor rektorjelölt professzorokat. A rektorválasztó ülés jegyzőkönyve arról tanúskodik, hogy a választási procedúra egy sajátos protokoll szerint folyt. A titkos szavazás eredményét és a megválasztás hírét egy négyfős bizottság vitte hírül az új rektornak, aki nyilatkozott arról, hogy a tisztséget elvállalja-e. A rektorválasztás során azért esett *Csengery Jánosra* az egyetemi tanács választása, mert az 1924/1925-ös tanévben a bölcsészettudományi kar rangban legidősebb professzorát illette meg az egyetem vezetői, *rector magnificus*i tisztsége. Megkeresésekor Csengery azt válaszolta, hogy a megbízatást a „legnagyobb készséggel elvállalja” (*Csongrád megyei Levéltár*, VIII. 1.). Az egyetemi tanács ezt követően – miniszteri jóváhagyás miatt – jelentés formájában *Klebelsberg Kunó* vallás- és közoktatásügyi miniszterrel is közölte az eredményt. *Klebelsberg* az új rektor és a dékánok megválasztását 1924. június 28-án az 58.483. sz. rendeletében hagyta jóvá (*Csongrád megyei Levéltár*, VIII. 1.). Csengery 1924. október 6-án tartott, rektori székfoglaló beszéde sajnos nem maradt fenn, a korabeli napilapok rövidhírei azonban beszámoltak a beszéd témastruktúrájáról. A rektori lánc átvételét követően kifejtette a középiskolai reformok jelentőségét, s rámutatott arra az örökérvényű igazságra, hogy „[...] eredményes munkát csak úgy tud az egyetem végezni, ha a középiskola megfelelő előtanulmányt nyújt” (*Szegedi Uj Nemzedék*, 1924. 10. 07. 1. o.).

A húszas évek helyi és országos társadalmi-gazdasági viszonyrendszere

Csengery rektori munkásságának objektív megítélésére csak akkor tehetünk kísérletet, ha megvizsgáljuk azt a komplex társadalmi és gazdasági viszonyrendszert is, amely a klasszika-filológus professzor egyetemi vezetői tevékenységének kontextusát jelentette. Az 1. ábrán látható bonyolult kapcsolatrendszer elemzésével lehetőség nyílik azoknak a tényezőknek és eseményeknek az azonosítására, amelyekben (1) Csengery személyes szerepe a meghatározó, (2) tevékenysége egy korábban megkezdett folyamat folytatásá-

nak vagy véghezvitelének tekinthető, (3) a személyes tényezők helyett az egyetemi tanács szervezeti teljesítménye tekinthető meghatározónak, vagy (4) az események függetlenek a rektor vagy az egyetemi tanács munkájától.

1. ábra

A szegedi egyetem működését befolyásoló külső tényezők kapcsolat- és viszonyrendszere Csengery János rektorsága idején

Az 1. ábrán az egyetem működését befolyásoló tényezők közötti kapcsolatok jellegét folyamatos és szaggatott nyilak jelzik. A folyamatos nyilak a befolyásoló tényezők közötti konfliktusmentes együttműködést, a támogató, egymást segítő magatartást szimbolizálják. Látható, hogy a kapcsolatok többségét ez a kívánatos minőség jellemzi. A városvezetés és központi kormányzat, valamint az egyetemi vezetés és központi kormányzat esetében azonban a kapcsolatot szaggatott nyilak jelölik. A jelölés azt fejezi ki, hogy a szereplőknél többnyire az együttműködő, kompromisszumkereső attitűd dominál, ugyanakkor érdekellentét, feszültség is kimutatható. Az 1. ábrán szereplő aktorok vizsgálatakor a tanulmány elsőként a húszas évek gazdasági és társadalmi viszonyait foglalja össze. E keretrendszer tekinthető az egyetem működését befolyásoló mechanizmusok bázisának, hiszen recesszió idején a szegedi egyetem nehézségekkel küzdött (még a megszüntetését is kilátásba helyezték), gazdasági prosperitás során pedig látványos fejlődés volt megfigyelhető. Az aktorok közötti viszonyokat szimbolizáló folyamatos és szaggatott nyilakhoz társítható konkrét történelmi események és folyamatok részletes bemutatására a tanulmány későbbi fejezeteiben kerül sor, a kapcsolatok problémamentes

vagy konfliktusos jellegének okait viszont ezen a ponton jelezzük. A konfliktusmentes együttműködést jelző nyilak előrevetítik az egyetem fennmaradása és fejlődése érdekében kifejtett közös erőfeszítéseket, míg a kormányzat és városvezetés, valamint a kormányzat és egyetemi vezetés közötti kapcsolatok főként az egyetem megszüntetésének gondolata, valamint az állami költségvetésből az egyetem működéséhez és fejlesztéséhez biztosított szűkös anyagi források miatt értékelhetők konfliktusosnak.

Csengery Jánosnak a trianoni döntést követő legnehezebb gazdasági körülmények között kellett helytállnia egyetemi vezetőként, hiszen az ország gazdasági életét a húszas évek első felében erőteljes recesszió jellemezte. A kibontakozó majd elmélyülő infláció a lakosság és a vállalkozások létét egyaránt megnehezítette, a pénzügyi válság következtében több szegedi bank is csődbe jutott (*Tamasi*, 2001). A *Csengery* vezetése alatt álló, válságos anyagi helyzetben lévő egyetem ekkoriban főként adományokból kívánta előteremteni a működéshez szükséges anyagi forrásokat. *Devich* (1986) azonban rámutatott arra, hogy az állam, a legtöbb adót fizető szegedi nagypolgárság (kereskedők, ház- és földtulajdonosok, gyárosok, főtisztviselők, bankárok), valamint 4–5 000 főnyi vállalkozó középosztály közönyétől 1924-ben akár meg is szűnhetett volna a szegedi egyetem. Az adományozó szervezetek és városok (2. táblázat) támogatásának köszönhetően azonban az egyetem a működéshez elegendő anyagi forrásokhoz jutott. A felajánlások közül kiemelkedik Szeged város közgyűlésének határozata, amely szerint a város 50 éven keresztül évi 25 vagon (más források szerint 24 vagon) búza értékének megfelelő összeggel járul hozzá az egyetem működéséhez és fejlesztéséhez (*Szeged*, 1924. 06. 10. 2. o.). A városvezetés anyagi támogatásra irányuló szándéka mellett a döntés más okból is rendkívül nagy jelentőséggel bírt. A város képviselői ugyanis ezzel a szándékukkal egyértelműen állást foglaltak amellett, hogy Szeged hosszú távú perspektíváiban szerepel az egyetem fenntartása, működtetése. Ettől a szimbolikus ponttól kezdődően az egyetemi és a városvezetés között olyan szoros együttműködés jött létre, amely előrevetítette, hogy a jövőben mindkét fél határozottan fog fellépni a közös érdekek érvényesítése érdekében. *Csengery* a következőképpen értékelte az egyetem és a város formálódó együttműködését: „Hogyha a város beváltja ígéreteit s továbbra is fokozott jóindulattal fogja az egyetem ügyei kezelni, minden reményünk meg van arra, hogy a szegedi egyetemet külföldi viszonylatban is versenyképes nivóra fogjuk emelni” (*Szegedi Új Nemzedék*, 1924. 10. 12. 3. o.).

A *Szeged* című napilap értékes információkat tartalmaz a városi lakosság kulturális rendezvények és tudományos ismeretterjesztő előadások iránti érdeklődéséről, attitűdjéről. Az újságnak adott karácsonyi interjújában *Csengery* a városi polgárság és az egyetemi hallgatók közömbösségét emelte ki: „Elmegyek néha a színházba és szomorúan tapasztalom a színház iránti általános részvétlenséget. [...] Az egyetem barátai köre által rendezett tudományos előadásoknak is van közönségük, de nagyon megszámlálható közönség. [...] Amikor az egyetem még Kolozsváron volt, sokkal erősebben forrt össze a város társadalmával. A közönség itt nem vesz tudomást az egyetemről. Kolozsvárt az egyetemi előadásokra is eljárt a közönség. Szegeden jelentkezik ugyan elvétve néhány vendég, de rendszeres látogatásról nem lehet beszélni. Közömbös maga az egyetem ifjúsága is. Érdeklődése nem terjed túl saját fakultása határain. Erősen hiszem mégis, hogy idővel csak sikerül megtörnünk ezt az általános közömbösséget” (*Szeged*, 1924. 12. 25. 27. o.). *Csengery* szegedi tartózkodása idején – nyilatkozatával összhangban – mindvégig az általa kifogá-

solt lakossági érdektelenség és közömbösség megtörésén fáradozott. Állításunkat meggyőzően alátámasztja az a több, mint tucatnyi *Csengery* névvel fémjelzett tudományos és ismeretterjesztő előadás, melyek témáit és forrásait a 3. táblázatban mutatjuk be.

2. táblázat. *A szegedi egyetem támogatói 1924-ben. (Szegedi Uj Nemzedék, 1924. 09. 28. 5. o. alapján).*

<i>Támogató</i>	<i>Összeg (millió korona)</i>
Szeged város közgyűlése	25 vagon búza értéke 50 éven át
Debreceni Takarékpénztár	1
„Hangya” szövetkezetek	1
Hódmezővásárhely	1
Makó	1
Történelmi Magyarország Munkabizottsága	8
Tóth Ferenc és társai gőzmozdony-tulajdonosok	3
Szentendre	1
Győr	2

A sajtóforrások ugyanakkor a bemutatottakkal ellentétben arról is beszámoltak, hogy a munkásság – amely a város korabeli lakosságának több, mint 60 százalékát alkotta (*Tamasi, 2001*) – kezdeményezőként lépett fel, s aktívan kereste az egyetemmel való együttműködés lehetőségeit. A szegedi munkások szakszervezeti bizottsága 1924 novemberében azzal a kéréssel fordult *Csengery*hez, hogy az egyetemi tanári kar tartson szabadelőadásokat a szegedi munkásság számára. A tudományos előadássorozatba végül 15 egyetemi tanár mellett, írók és művészek is bekapcsolódtak [pl. *Horger Antal, Juhász Gyula* és *Móra Ferenc* (*Szeged, 1924. 11. 01. 2. o.*)], a rendezvények tényleges látogatottságára vonatkozó adatokkal azonban nem rendelkezünk.

Törekvések az egyetem fejlesztésére: állami épületek megszerzése, építkezések

Szeged város közgyűlése 1924 júniusában azzal a nem titkolt szándékkal tett hosszú távú ígéretet az egyetem anyagi támogatására (25 vagon búza értéke 50 éven keresztül), hogy megteremtse az előfeltételeit a Kolozsvárról száműzött egyetem Szegeden történő végleges letelepítésének. Mindemelllett a városvezetés és az egyetem érdekszövetségében 1924 ősztől egyre határozottabban jelent meg az a törekvés is, hogy elérjék: a kormányzat legalább a szegedi közgyűlés felajánlásának megfelelő összeggel járuljon hozzá a szegedi egyetem fejlesztéséhez, új épületek létesítéséhez. *Csengery János* rektori tevékenysége a kolozsvári egyetem szegedi letelepítésében a kezdeti, kritikus jelentőségű lépések megtételét jelentette. Rektori tevékenységének jelentősége egyrészt abban mutatható ki, hogy az egyetemi tanács nagy erőfeszítéseket tett egyes állami épületek oktatás céljára történő átengedéséért, másrészt pedig abban, hogy az egyetemi építkezések ügye a tervezés első fázisától eljutott a döntés-előkészítés szakaszáig. A fejezetben röviden áttekintjük az időben egymással párhuzamosan zajló eseményeket.

3. táblázat. Csengery János tudományos és ismeretterjesztő előadásai (1924–1932)

<i>Év</i>	<i>Az előadás szervezeti kerete és címe</i>	<i>Forrás</i>
1924	A Ferenc József Tudományegyetem Barátainak Egyesülete szabadegyetemi előadása: A görög tragikusok I.	Szegedi Uj Nemzedék* 1924. 11. 06. 3. o.
1924	A Ferenc József Tudományegyetem Barátainak Egyesülete szabadegyetemi előadása: A görög tragikusok II. – értekezések Sophoklésről és Euripidésről	1924. 11. 06. 3. o.
1925	Róma műkincseiről – a reneszánszkori és a mai Róma műemlékei. Előadás vetített képekkel	1925. 06. 03. 4. o.
1925	Szegedi Tanító Egyesület közgyűlése: Előadás pedagógiai és didaktikai kérdésekről	1925. 10. 08. 4. o.
1925	Dugonics Társaság felolvasó ülése: Itália-járás, Itália-látás I.	1925. 10. 21. 4. o.
1925	Dugonics Társaság felolvasó ülése: Itália-járás, Itália-látás II.	1925. 10. 21. 4. o.
1926	Dugonics Társaság ünnepi ülése Herczeg Ferenc székfoglalója alkalmából: Euripides gondolatvilága	1926. 03. 25. 4. o.
1927	Dugonics Társaság felolvasó ülése: A magyar Pindaros - életút, a kor jellemzői, hősköltemények	1927. 05. 12. 5. o.
1928	A Ferenc József Tudományegyetem Barátainak Egyesülete szabadegyetemi előadása: A költők atyamestere	1928. 01. 26. 5., o.
1928	Dugonics Társaság felolvasó ülése: Magyar Homérosz – részletek az Íliász-fordításból	1928. 04. 29. 6. o.
1928	Dugonics Társaság felolvasó ülése: Saját költemények bemutatása	1928. 10. 30. 5. o.
1929	MTA ülése: Íliász-fordítás bemutatása	1929. 04. 09. 4. o.
1930	Képzőművészeti Egyesület: Előadás az antik görög művészetéről vetített képek kíséretében	1930. 01. 29. 4. o.
1930	Dugonics Társaság felolvasó ülése: A kétezres éves Vergilius és az új magyar Aeneis	1930. 10. 17. 5. o.
1930	Katolikus Kör adventi délutánja: Vergilius és a kereszténység	1930. 12. 05. 5. o.
1932	Dugonics Társaság felolvasó ülése: Felolvasás görög lírikusok munkáiból	1932. 02. 10. 6. o.
1932	A Ferenc József Tudományegyetem Barátainak Egyesülete szabadegyetemi előadások: Görög lírikusok	1932. 11. 18. 5. o.

* A táblázat a Szegedi Uj Nemzedék c. napilap írásai alapján készült, ezért a forrás megjelölésénél az újság címének további feltüntetésétől eltekintünk.

A meglévő állami épületek átengedését és egyetemi oktatás céljára történő hasznosítását a *Csengery* vezetése alatt álló egyetem idejéből jól példázza a vasúti leszámoló palota (napjainkban az SZTE Bölcsészettudományi Karának épülete) megszerzése. Az épület megszerzésére irányuló dokumentált kezdeményezések az egyetemi tanács 1924. szeptember 14-ei III. rendkívüli üléséig nyúlnak vissza. Ezen a tanácskozáson ugyanis *dr. Ereky István* prodeán bejelentette, hogy – bizalmas értesülései alapján – a MÁV ki fogja üríteni a közeljövőben az épületet, s az üzletvezetőség akár hajlandó volna azt átengedni az egyetem számára is. *Ereky* bejelentését követően az egyetemi tanács konkrét cselekvési terv előkészítéséről is döntött: (1) bizottság alakult, melynek feladatául tűzték ki, hogy tárgyalásokat folytasson a MÁV üzletvezetőségével, (2) felkérték *Csengery* és *Kogutowicz* professzorokat, hogy személyesen jelentsék be az egyetemi tanács szándékát a vallás- és közoktatásügyi miniszternél (*Csongrád megyei Levéltár*, VIII. 1.). Az egyetemi tanács 1924. október 10-ei V. rendkívüli ülésének iratai már arról tanúskodnak, hogy a rektor *Bethlen István* miniszterelnökkel is egyeztetett a vasúti leszámoló palota megszerzése ügyében, s a megbeszélésen „Öméltósága készséges támogatását helyezte kilátásba” (*Csongrád megyei Levéltár*, VIII. 1.).

1924. december 16-án az eredetileg több, mint 100 főre tervezett delegáció helyett csupán a város prominens személyeiből (*Aigner Károly*, *Csengery János*, *Somogyi Szilveszter*, *Klebelsberg Kunó*, *Teleki Pál*, *Glattfelder Gyula*, *Vidákovits Kamill*, *Kószó István*, *Ereky István*) álló küldöttség kereste fel a miniszterelnököt. A *Bethlennél* megjelent szegedi küldöttség mind a MÁV-tulajdonban lévő épület, mind a tervezett egyetemi építkezésekhez való állami hozzájárulás kérdésében áttörő sikert ért el. A miniszterelnök ugyanis egyrészt ígéretet tett arra, hogy a vasúti leszámoló palotát az egyetem rendelkezésére fogják bocsátani, másrészt pedig bejelentette, hogy a tervezett egyetemi építkezésekhez a következő évben az állam is hozzájárul, s a munkálatok akár már 1925 tavaszán megkezdődhetnek (*Szeged*, 1924. 12. 17. 3. o. és *Csongrád megyei Levéltár*, VIII. 1.). Az egyetemi tanács XXIII. rendes ülésének dokumentumai szerint a kultuszminisztérium 1925 júniusában értesítette *Csengeryt*, hogy a vasúti leszámoló palota átadására a következő hónapban kerül sor (*Csongrád megyei Levéltár*, VIII. 1.), az egyetemi építkezések megkezdése azonban jelentős akadályokba ütközött.

Az egyetem megszüntetésének gondolata kormányzati körökben

Az egyetemi építkezések kérdésében áttörésnek számító 1924. december 16-ai miniszterelnöki nyilatkozatot követően a város úgynevezett vegyes építő bizottsága már az új egyetemi épületek helyszínének meghatározásával foglalkozott, amikor 1925. április 18-án a helyi média arról számolt be, hogy a tervezett építkezések mégsem kezdődhetnek meg, mert az állami költségvetés csak a szegedi egyetem adminisztratív működési költségeit képes finanszírozni (*Szegedi Uj Nemzedék*, 1925. 04. 18. 2. o.). A lesújtó híreket hamarosan újabb nem várt bejelentések követték. 1925 májusában ugyanis az ország pénzügyi stabilitásának helyreállítását koordináló takarékosági bizottság ülésén egy indítványt nyújtottak be, melyben a szegedi és a pécsi egyetem megszüntetését javasolták (*Szegedi Uj Nemzedék*, 1925. 05. 10. 2. o.). A hír felháborodást és megdöbbenést keltett az egész országban, több településen tiltakozó megmozdulásokra került sor, melyekhez a

katolikus egyház is csatlakozott, *Klebensberg* pedig kijelentette, hogy állásának megtartását köti az egyetem fennmaradásához (*Devich*, 1986). A *Bethlen* miniszterelnöknél és *Bud János* pénzügyminiszternél megjelent kétségbeesett rektori tanács bizottsága azonban megnyugtató választ kapott. Az egyetemi tanács 1925. május 12-ei, XXI. rendkívüli ülésen elhangzott beszámoló szerint *Bethlen* arról tájékoztatta *Csengeryt*, hogy az egyetem megszüntetésével kapcsolatos híresztelések alaptalanok, hiszen a hosszú távú kormányzati törekvések éppen ellentétesek, és a matematikai-természettudományi kar közgazdasági szakosztállyal történő bővítést tervezik (*Csongrád megyei Levéltár*, VIII. 1.). Az egymásnak gyökeresen ellentmondó információk azzal magyarázhatók, hogy a takarékosági bizottságban valóban indítványozták az egyetem megszüntetését, de a javaslatot végül nem támogatták.

A megnyugtató hírek ellenére *Csengery* az 1925-ös tanévzáró beszédében hangot adott az egyetem fennmaradása iránt érzett aggodalmának: „Bizunk egyetemünk történeti hatalmában, bizunk a magyar kormány és törvényhozás bölcsességében és kulturmentő hivatásában s hisszük, hogy a hontalanná lett két egyetem fentartásáról hozott törvény értelmében a magyar kultúra főerősségeit, egyetemeinket, sem megnyirbálni, sem megszüntetni nem engedi, sőt lehetővé fogja tenni, hogy Szegednek az Alföld metropolisának eléggé nem méltányolható nagylelkűsége az állam nagylelkűségével karöltve megvetheti alapját az egyetem dicsőbb jövőjének, mert hiszen a szellemi értékek fentartására nem szűkkeblű takarékoskodás, hanem a legnagyobb áldozatokra is elszánt lélek kell” (*Szegedi Uj Nemzedék*, 1925. 05. 30. 1. o.).

Az egyetemi tanács, a városvezetés és *Klebensberg* együttműködéséből létrejött nagyszabású tervek megvalósításának bemutatása már jelentősen meghaladná jelen tanulmányunk határait, ezért mindössze két időbeli fordulópontot vetítünk előre: (1) az építkezések ügye leghamarabb 1926 márciusában merül fel ismét, (2) az első alapkövő letételére pedig 1926. október 5-én kerül sor (*Minker, Békési, Mojzes és Szentirmai*, 2006).

Összegzés

Az egyetem 1920-as évek első felének történetéről tanúskodó levéltári és helyi sajtóforrások áttekintésével, valamint a korabeli döntéshozatali szereplők kapcsolatrendszerének bemutatásával és elemzésével tanulmányunkban egy olyan történelmi helyzetkép felvázolására törekedtünk, amely az egyéni és a szervezeti (egyetemi tanács) teljesítmény nézőpontjából világít rá a szegedi egyetem fennmaradását és fejlődését érintő események jelentőségére. Ebből a vizsgálati perspektívából több újszerű megállapítás megfogalmazására nyílt lehetőségünk.

A kedvezőtlen társadalmi és gazdasági körülmények ellenére a városvezetés és a *Csengery* vezetése alatt álló egyetem között szoros együttműködés alakult ki, melyben mindkét fél határozottan állást foglalt az egyetem végleges letelepítése és fejlesztése mellett. *Csengery* rektori tevékenysége a kritikus jelentőségű, kezdeti lépések megtételét jelentette a kolozsvári egyetem szegedi letelepítésében. Egyetemi vezetői szerepe főként abban mutatható ki, hogy (1) az egyetemi tanáccsal nagy erőfeszítéseket tett egyes álla-

mi épületek oktatás céljára történő átengedéséért, (2) az egyetemi építkezések ügye a tervezés első fázisától eljutott a döntés-előkészítés szakaszáig, (3) az egyetem és a város érdekszövetségének a kormányzattal is sikerült elfogadtatni az egyetemi építkezések nagyszabású fejlesztési tervének keretrendszerét.

Irodalom

- A kultuszminiszter kinevezte a szegedi tanárvizsgáló bizottságot. (1925. 07. 15.) *Szegedi Uj Nemzedék*, 4.
- A szegedi egyetemet B. listára akarják helyezni. (1925. 05. 10.) *Szegedi Uj Nemzedék*, 2.
- A szegedi egyetem jövőre kap nagyobb támogatást.* (1924. 12. 17.) *Szeged*, 3.
- Az egyetem és a város. (1924. 12. 25.) *Szeged*, 27.
- Buday Árpád (1926, szerk.): *Emlékkönyv Csengery János születésének 70., tanári működésének 45. és egyetemi tanárságának 30. évfordulójára.* Szeged Városi Nyomda és Kiadó, Szeged.
- Csongrád megyei Levéltár (CsML, VIII. 1.): *A Szegedi Ferenc József Tudományegyetem Rektori Hivatalának Iratai (1919–1944).*
- Devich Andor (1986): *A szegedi tudományegyetem története.* JATE Kiadó, Szeged.
- Egyetemi tanárok, írók, művészek, szakemberek tartanak előadásokat a szegedi munkásságnak. (1924. 11. 01.) *Szeged*, 2.
- Ezernél több hallgatója van az egyetemnek. (1924. 10. 12.) *Szegedi Uj Nemzedék*, 3.
- Gaal György (2001): *Egyetem a Farkas utcában. A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem előzményei, korszakai és vonzatai.* Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság, Kolozsvár.
- Helyszini szemle az egyetem elhelyezése körül. (1924. 06. 10.) *Szeged*, 2.
- Husztly professzor lesz a tanárvizsgáló bizottság elnöke. (1928. 02. 17.) *Szegedi Uj Nemzedék*, 4.
- Kormányzói elismerést kapott Csengery János dr. szegedi egyetemi tanár. (1931. 04. 11.) *Szegedi Uj Nemzedék*, 4.
- Köszönet a szegedi egyetem részére nyújtott adományokért. (1924. 09. 28.) *Szegedi Uj Nemzedék*, 5.
- Kürti Béla (1999): Régészet. In.: Dr. Szentirmai László és Dr. Ráczné dr. Mojzes Katalin (szerk.): *A szegedi tudományegyetem múltja és jelene (1921–1998).* Kiadja Dr. Mészáros Rezső egyetemi tanár a József Attila Tudományegyetem rektora, Szeged, 228–232.
- Minker Emil, Békési Imre, Mojzes Katalin és Szentirmai László (2006): Fejezetek a Szegedi Tudományegyetem történetéből. In.: Rácz Béla (szerk.): *Szegedi Tudományegyetem – 85 éves a szegedi felsőoktatás.* Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 9–24.
- Szádeczky-Kardoss Samu (1999): Ókortudomány, latin–görög filológia. In.: Dr. Szentirmai László és Dr. Ráczné dr. Mojzes Katalin (szerk.): *A szegedi tudományegyetem múltja és jelene (1921–1998).* Kiadja Dr. Mészáros Rezső egyetemi tanár a József Attila Tudományegyetem rektora, Szeged, 199–211.
- Szellemi értékek fenntartására a legnagyobb áldozatokra is elszánt lélek kell. (1925. 05. 30.) *Szegedi Uj Nemzedék*, 1.
- Tamasi Mihály (2001): *A régi, szegedi, gazdasági elit (1870–1944).* Bába és Társai Kiadó, Szeged.
- Tar Ibolya honlapja, <http://www.arts.u-szeged.hu/cla/Staff/tar-publ.htm>, 2007. december 17-ei megtekintés.
- Teljes bizonytalanság az egyetemi építkezések körül. (1925. 04. 18.) *Szegedi Uj Nemzedék*, 2.
- Ujra megnyitult az Alma Mater kapui. (1924. 10. 07.) *Szegedi Uj Nemzedék*, 1.

Csengery János szerepe Szeged város tudományos közéletében és a Ferenc József Tudományegyetem fejlődésében

ABSTRACT

LÁSZLÓ KINYÓ: THE ACTOR IN THE ACADEMIC LIFE OF SZEGED AND IN THE DEVELOPMENT OF FRANZ JOSEPH UNIVERSITY

Janos Csengery had mostly been known in Hungarian academic life as a classical philologist and literary translator. His work as university president and his social role has largely been unknown, because authors in the field of local history regarding the town of Szeged and Franz Joseph University, relocated to Szeged after World War I, did not regard him an outstanding figure, though the period of his presidency, 1924-25 is pivotal in the continuation and development of the university. This study presents an analysis of archival sources and the contemporary press to reveal new data and findings in this field. Csengery's contribution as a university leader is prominent in the following areas: (1) securing state-owned buildings for the institution; (2) taking the construction of new buildings from the first phases of planning to decision-making; (3) achieving the governments' agreement to the framework of the construction works as jointly proposed by the university and the town. His statements and public lectures testify that he was committed to making academic achievements familiar outside the university as well.

Magyar Pedagógia, **107**. Number 1. 67–77. (2007)

Levelezési cím / Address for correspondence: Kinyó László, Szegedi Tudományegyetem, BTK, Neveléstudományi Intézet, H-6722 Szeged, Petőfi S. sgt. 30–34.